

A várbeli pincebarlangok

Irta: dr. Kadić Ottokár.

Valamikor a budai hegyek alját viruló szőlők övezték és fehérlő préházak tarkították, s a budai kiskocsmák és vendéglők hangosak voltak a budai bortól föllekesült polgárok jókedvétől. Kétségtelen, hogy az egykori szőlőkultúra gazdag forrását képezte Buda gazdasági életének, az ős budai polgár kialakult jellegének és kedélyességének. Ahol pedig szőlő terem, ott pincéknek is kell lenniök, a kettő együtt jár, egyik a másik nélkül el sem képzelhető. S ha most azt kutatjuk, hogy a budai szőlőtermelők hová vitték borait, önkénytelenül eszünkbe jutnak a legendás „török pincék”. Ezeknek a pincéknek gondos kidolgozása és nagy kiterjedése visszatrözteti a budavideki bortermelésnek egykori nagyságát.

Mikor azután a budai szőlők elpusztultak, a bortermelés is hanyatlani kezdett s ezzel karöltve a várbeli pincék is elvesztették egykori közgazdasági jelentőségüket. Az a kevés bor, amelyet a gazda megmaradt szőlőjében évenként termelt, vagy vásárolt, a felső kézipincékben is elfért. A török pincéket ma már senki sem használja, ezek fölöslegessé váltak, sőt mint veszélyesnek vélt üregeket, szeméttel és építkezési törmelékkel töltik be s ezzel ezeket a felette érdekes történelmi helyeket évről-évre pusztítják, a még üresen maradtakat pedig a kivirágzott salétrom, a penész, a pókháló és a feledés leple borítja. Vannak azután pincék, amelyek teljes épségben maradtak, amelyek teljesen tiszták, sőt helyenként villannyal is fel vannak szerelve. A várbeli török pincéről ma már annyira megfeledkeztek, hogy a mai nemzedék alig tud valamit azok létezéséről. A tudomány szintén teljesen elhanyagolta ezeket a rendkívül érdekes üregeket. Egy-két szakdolgozaton kívül, amely mellékesen a várbeli pincéről is megemlékezik, sem földtani, sem történelmi munka nincs, amely azokkal behatóan foglalkozna.

Ilyen körülmények között érthető, hogy magam is, mint barlangkutató, csak jó későn értesültem a várbeli török pincék létezéséről és tudományos jelentőségéről. Tudtam ugyan, hogy ilyenek léteznek, de mivel mindenki ezekről úgy beszélt és írt, hogy azok kőzetbe vájt pincék, olyanféléknek tartottam, mint amilyeneket Kőbánya és Budafok vidékén az emberi kéz mesterségesen alkotott. Bár a barlang és pince fogalma igen közel áll egymáshoz, mégis nagy különbség van közöttük. Mind a kettő a föld színe alatti üreget jelent, míg azonban a barlangok természeti erők közreműködésének köszönik létüket, addig a pincéket az emberi kéz alkotta. Mint mesterséges alkotások, a pincék nem tartoznak a barlangkutató feladatai körébe s így kikerültek figyelmemet.

Végre a letűnt év szeptember havában elhatároztam, hogy néhány török pincét felkeresek és tájékozodom azok mivoltáról. Ezt a vállalkozásomat megkönnyítette az a kedvező körülmény, hogy a helyi viszonyok és a török pincék ismerői készséggel vállalkoztak arra, hogy több ilyen pincét bemutassanak.

Már az első bejárásnál legnagyobb meglepetésemre azt tapasztaltam, hogy a szóban levő pincék eredetileg természetes uton mésztufában keletkezett üregek, amelyeket azután történelmi időben bővítettek, mélyítették és helyenként aláfalaztak. Kiderült, hogy ezek a pincék a természetnek és az emberi kéznek kölcsönös közreműködésével jöttek létre s mint ilyenek, többféle szempontból fontosak.

Mikor kiderült, hogy a várbeli török pincék eredetüknél fogva természetes üregek vagyis barlangok, a m. kir. Földtani Intézet a Hadimúzeum megkeresésére azok rendszeres kutatását rendelte el s ezzel a feladattal e sorok íróját bízta meg. Bejárásaimon a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Osztályának régész-mérnöke is résztvett, aki a pincéket régészeti szempontból kísérte figyelemmel. Hasznos szolgálatokat tett munkánkban a Magyar Barlangkutató Társulat két tagja is, akik mint gyakorlott sziklamászók, az egyes nehezebben hozzáférhető üre-

Kőlap, régi jelekkel, az Országház-utca 4. sz. ház lépcsőháza falában.

A Szentháromság-utca 5. sz. ház felső pincéje, régi boltozattal és ivelt erkéllyel.

zek kutatásánál, a pincebarlangok kivilágításában és fényképezésében voltak segítségemre.

Munkánkat bizonyos mértékben nehézzé tette az, hogy a pincebarlangok tulajdonosok részénél magántulajdonban van az azok bejárása a tulajdonosok hozzájárulásával történhetett. Ez a körülmény magyarázza egyszerre azt is, hogy ezek a pincék miért maradtak ennyire ismeretlenek a tudomány és a nyilvánosság előtt. Megjelenésünk sok helyen gyanút keltett, egyes házmesterek nem tudták megérteni, hogy miért kell nekünk ezeket az elhagyott helyeket kutatni. Gyakran csak beható magyarázgatás és végső esetben a hivatalos megbízólevél felmutatása után engedtek a pincébe. Egyik helyen a házmesterné megjelenésünkre annyira megijedt, hogy rendőrt hozott, aki azután, tájékozva lévén misszióink felől, mosolyogva nyugtatta meg az aggódó asszonyt, hogy a világos nappal bányamécsesekkel járó urak nem betörők. Az ilyen aggodalmakat érthető dolognak vettük s ha látuk, hogy megjelenésünk bizalmatlanságot kelt, azonnal igazoltuk misszióink hivatalos voltát. Sajnos, egyik-másik helyen ez sem használt és csak ismételt igazolás és felvilágosítás után engedtek a pincébe, legutóbb pedig az egyik pincetulajdonos betörési szándékának minősítette tudományos vállalkozásunkat és feljelentett bennünket a rendőrségen.

Ezek azonban csak egyes esetek voltak, általánosságban véve, a pincetulajdonosok értesülve, hogy hivatalos, tudományos pincevizsgálatok folynak, teljes megértéssel, sőt helyenként élénk érdeklődéssel és örömmel fogadták munkánkat.

Kutatásaink abból állottak, hogy házról-házra menve, részletesen bejártuk és átkutattuk az egyes pincéket, ezeket leírtuk, később pedig az érdekesebbeket még lefényképeztük. Munkánkat nagy mértékben elősegítette az a körülmény, hogy a nyolcvanas években ezeket a pincéket a székesfőváros megbízásából felmérte Schubert Ignác székesfővárosi mérnök. Mielőtt bejárásaimat megkezdtém, a központi városháza műszaki osztályában a pincebarlangok alaprajzát és szelvényeit lemásoltam s így helyszíni bejárásaimat kész térképek alapján végezhettem.

A várbeli pincék rendszerint két emeletről állanak. A kapualjából, vagy az udvar valamelyik részéből kettős fa- vagy vasajtón át falépcsők vezetnek a felső pincébe. Ezek legtöbbször régi, téglával boltozott, kővel vagy téglával falazott üregek, amelyeknek oldalai bizonyos magasságig természetes mésztufából állanak. A házakat újabban átépítették, ott a felső pincéket is újraépítették. A felső pincék valamelyik részéből régi falépcsők az alsó pincébe, vagyis a tulajdonképpeni „török pincébe”, illetve pincebarlangba vezetnek. Ezt a lejáratot csakis a vastag mésztufaréteg áttörésével építhették meg, ami akkoriban kemény munkát jelentett. Az alsó pincék eredeti alakjukban az 5–6 m. vastag mésztufaréteg alján széles, alacsony üregek alakjában képződtek. Ezeket a természetes üregeket azután kibővítették, leásták és helyenként aláfalazták. Ahol az oldalak szilárd mésztufából állanak, ott azokat érintetlenül, természetes alakjukban meghagyták, ahol azonban az oldalak lágyabb anyagokból állanak, ott az oldalakat egyenesre faragták, vagy pedig aláfalazták.

Majdnem minden egyes pincebarlangnak mesterségesen kivájt és részben falazott légaknája van. Egyik-másikban erős a vízszivárgás s ilyen pincékben a víz kisebb tavak alakjában gyűlik össze, sőt ilyen helyeken rendszerint kút is van. Ahol a csepegés erőtelje-

A Szentháromság-utca 5. sz. ház alsó pincéje.

Az Országház-utca 7. sz. ház alsó pincéjének lejárata. Jobbra fent légakna. (Kessler Hubert felvételei.)

sebb, ott szerény alakban cseppkövek és cseppkőbekergetések is képződtek. Eltekintve több olyan pincétől, amely teljesen tiszta, a legtöbb pincebarlangot szeméttel és építkezési törmelékkel töltötték ki.

A szabadon maradt pincéknek részletes bejárását és leírását a tél folyamán befejezve, most az alkalmas pincék archeológiai felásatására kerül a sor, amely munka a székesfőváros megbízásából történik, célja pedig ezeknek a régi pincéknek a multját és rendeltetését kideríteni. Ezeknek a pincéknek a történeti jelentőségét ugyanis még homály fedi. Az előttünk álló ásatásoknak a feladata lesz ezt a homályt eloszlatni és egyes pincéknek rejtett titkait felderíteni.

Szél! . . .

A falak: kitárt ablakok szétlebbennek...
 girlandok: ázott könnyek csorognak róluk...
 szívem: fáradt levél, kiröpp a nyílt falakon
 s táncol a lélekharangra...
 bim-bam! . . . bim-bam! . . .
 Kezeim, nyugtalan madarak, repülve keresnek ducot...
 Benn a szobában a kilincs csak sir-ri,
 sirtája anyját a kezét, mely nemrég
 még átölelte melegen...
 Szekszárdi Manja.